

τῆς γυναικὸς, γυναικὸς ἐναρέτου ἐν ἐπιγνώσει τοῦ κακοῦ, ἀγνῆς ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἡθοιοφθόρων θεαμάτων καὶ ἀκουσμάτων, δι' ὧν ὁ κακῶς ἀσκούμενος πολιτισμὸς πολιορκεῖ αὐτήν· γυναικὸς ὠπλισμένης ὑπὸ ὀρθῆς παιδείσεως καὶ ἐπιστήμης πρὸς τὰ ἐξ ἀγνοίας καὶ φυσικῆς ἀθωότητος κακὰ· τέλος γυναικὸς ἐνεργοῦ κατὰ τὸν ἡθικὸν βίον καὶ παιδαγωγοῦ πεπειραμένης τῶν κατὰ τὸν οἶκον, ἐνθα κεῖται τὸ μέγα βασιλεῖον τῶν αἰσθημάτων· ἐπειδὴ φεῖ! ὁ ἀνὴρ δὲν εἶναι συνήθως ὁ προστάτης τῆς γυναικείας ἀρετῆς. Ταιαύτης γυναικὸς ἔχει χρεῖαν ἢ καθ' ἡμᾶς κοινωνία· πᾶσα δὲ ἄλλη τῆς γυναικὸς ἐκτίμησις εἶναι θεινὴ πλάνη. ἐπειδὴ τὸ μέγα βιωτικὸν δρᾶμα ἐν τῷ οἴκῳ μέλλει νὰ τελεσθῇ.

Δικαίως λοιπὸν καὶ ἡ κοινωνία σύμπασα τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἐστρεψε πρὸς αὐτήν τὴν διαπαιδαγώγησιν καὶ διάπλασιν τῆς γυναικὸς καὶ ζητεῖ νὰ καταστήσῃ τὴν ἀνάγκην αὐτῆς γενναίαν, ἀξιοπρεπῆ καὶ ἀνάλογον πρὸς τὰς νεωτέρας ἀνάγκας τοῦ τε οἴκου καὶ τῆς κοινωνίας. Διὸ καὶ ὁ σκοπὸς σήμερον τῆς γυναικείας ἀγωγῆς διαφέρει τῆς πρό τι νων δεκαετηρίδων τῶν μητέρων ἡμῶν. Νῦν ἔχομεν ἀνάγκην γυναικῶν ἀτόμων, ἱκανῶς παρσκευασμένων πρὸς τὸ βιωτικὸν δρᾶμα. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπαιτεῖται ἐν πάσῃ τοῦ βίου περιστάσει διάκρισις τοῦ ὑπὸ τῆς ἐντολῆς αὐτῆς ἐπιβεβλημένου καθήκοντος. Ἄν παρὰ τῶν ἀνδρῶν ζητῆται τὸ γενναῖον καὶ ἀτρόμητον ἐν τοῖς ἀγῶσιν, ἡ ἀφοσίωσις, ἡ αὐταπάρνησις, ἡ τοῦ πλησίον ἀγάπη εἶναι ἀπαραίτητοι ἀρεταὶ τῇ γυναικί, διὰ τούτων σώζεται ὁ οἶκος, ἡ δὲ καρδία τῆς γυναικὸς διδάσκαται τὸ ἐν πάσῃ ἐὺσεβεῖν. Ὅπως δὲ ἴδωμεν τὴν γυναῖκα εἰς τὸ ὕψος τοῦτο τῆς ἐντολῆς αὐτῆς, ἀνάγκην ἔχομεν τοῦ κατ' ἰδέαν αὐτῆς ἐν τε τῇ καρδίᾳ καὶ ἐν τῷ νῷ τῶν ἀνδρῶν. Ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην καρτερίας ἀσαλεύτου φορᾶς καὶ ἀνεκδότου ἐπὶ τοῦ καθήκοντος ἐπιμονῆς. Ἐχομεν ἀνάγκην νὰ ἴδωμεν μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τὸ κατ' ἰδέαν τῆς γυναικὸς ὕψηλόν, ἵνα δι' αὐτοῦ ὑψωθῶμεν καὶ συνυψώσωμεν καὶ τὸν οἶκον. Οὕτω δὲ μόνον ὁ βίος τοῦ ἀνδρὸς καλλύνεται, ἡ ἐστία τῶν τέκνων ἀγιαζεται, ἡ μήτηρ ἀναπλάσσεται ὁ πολίτης μορφοῦται!

Ὁ ἄνθρωπος ὅπως ἐννοήσῃ καὶ κρίνῃ περὶ τῆς ἀξίας καὶ ἱκανότητος αὐτοῦ δεῖν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ ἄλλοτε παρ' αὐτοῦ πρὸ πολλοῦ λεχθέντα καὶ γραφέντα ἄλλως πράττων τοῦτο μόνον ἐπὶ τῶν ἄρτι λεγομένων ἢ γραφομένων οὐδένα ἀνώτερον ἢ κατώτερον ἑαυτοῦ νὰ εὕρῃ δύναται.

Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

ΩΣ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΣ,

ΚΑΙ ΗΚΑΤ' ΑΥΤΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΥΜΝΩΔΙΑ.

(Συνέχεια· ἴδε ἀριθ. 31).

Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ ἐξάγομεν¹ ὅτι ἐν τῶν πρώτων ἁσματικῶν αὐτοῦ προϊόντων ὑπῆρξεν ἡ Ὀκτώηχος. Κατὰ τοὺς λόγους Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς, ἀκατάβλητος ὁμολογητὴς καὶ μάρτυς ὑπὲρ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἐνθους ὄλος ἐκ τῆς θαυματουργικῆς ἰάσεως τῆς ἑαυτοῦ χειρὸς, ἀποκοπείσης ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως, ἀνέμαλψε τὴν πνευματικὴν ἐκείνην ὁδὸν, «Σοῦ ἡ τροπαιοῦχος δεξιὰ θεοπρεπῶς ἐν ἰσχύϊ δεδοξασται», μεθ' ἣν ἐπηκολούθησε σειρά ἐτέρων ἱερῶν ἁσμάτων². Ἡ ὡδὴ αὕτη, «Σοῦ ἡ τροπαιοῦχος δεξιὰ», εἶναι ὁ πρῶτος εἰρμὸς τοῦ α' ἤχου. Ἡ Ὀκτώηχος λοιπὸν εἶναι τὸ πρῶτον ἁσματικὸν προϊόν τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ, ὅπερ ἐμελλε νὰ ἐπενέγκῃ καὶ ἐπήνεγκε τὴν μεταβολὴν ἐν ὅλῳ τῷ συστήματι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθείας καὶ ὑμνωδίας. Ἀλλ' ἵνα δυνηθῶμεν νὰ λάβωμεν ἀκριβῆ καὶ σαφῆ ἔννοιαν περὶ τῶν ἁσματικῶν ἔργων τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας, ἀνάγκη νὰ ἐπιστήσωμεν σύντονον τὴν προσοχὴν εἰς τὸ σύστημα τῆς Ὀκτώηχου, εἰς τοὺς εἰρμούς, εἰς τὰ τροπάρια, εἰς τοὺς ἤχους καὶ εἰς τὰ μουσικὰ σημεῖα.

¹) Σ. Μ. Βίον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ συνέγραψαν μὲν καὶ ἄλλοι, ἐνταῦθα ὅμως ἀναφέρεται ὁ συγγραφεὺς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἰωάννου, ὃν προέταξε καὶ ὁ Migne ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν συγγραμμάτων τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ. Patrol curs. compl. tom. 94. σελ. 430—490.

²) Λέων ὁ Ἰσαυρὸς ἐξέδωκε διάταγμα κατὰ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὁ δὲ ἅγιος Δαμασκηνὸς ἔγραψε καὶ ἐδημοσίευσε λόγους ὑπὲρ τοῦ σεβασμοῦ αὐτῶν. Γινούσ δὲ τοῦτο ὁ Λέων ἀπεθιριώθη καὶ ἀποστείλας εἰς τὸν χαλίφην τῆς Δαμασκοῦ ἐπιστολὴν, ὑπὸ τοῦ θεοῦ Δαμασκηνοῦ δῆθεν γεγραμμένην, πράγματι δὲ συντεταγμένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Λέοντος, συκοφαντεῖ τὸν ἱερὸν Δαμασκηνόν, ὡς προδοτικῶς ὑπισχνόμενον νὰ παραδώσῃ αὐτῷ τὴν Δαμασκηνὸν. Τότε ὁ χαλίφης ἐξοργισθεὶς, ἀποκόπτει τὴν προδότιν τοῦ Ἰωάννου χεῖρα, ἥτις ὅμως ἰάθη θαυμασίως. Μετὰ τὸ γεγονός τοῦτο ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς ἤρξατο συντάττων τὴν Ὀκτώηχον, οὐχὶ βεβαίως πρὸ τοῦ 727 ἔτους.

Ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ τοῦ Θεοῦ Δαμασκηνοῦ ἕκαστος ἤχος περιέχει ἐν ἑαυτῷ πλήρη ἀκολουθίαν τῆς Κυριακῆς, τοῦτέστι στιχηρά, φαλλόμενα τῷ σαββάτῳ ἐσπέρας καὶ τῇ κυριακῇ πρωΐ, τοῦτέστι καθίσματα, ἀντίφωνα, κανόνες, αἶνους καὶ μακαρισμούς· οἱ δὲ κανόνες εἰσὶν ἀναστάσιμοι, σταυροαναστάσιμοι καὶ εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Ἐκ τούτων τὰ στιχηρά, τὰ οὕτω καλούμενα Ἀνατολικά, ἀνήκουσιν εἰς τὸν Ἀνατόλιον τὸν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην· καὶ τὰ τρίτα (τὰ λεγόμενα συνήθως ἀπόστιχα) εἰς Παῦλον τὸν Ἀμμορίου· οἱ τριαδικοὶ κανόνες εἰσὶ ποιήματα Μητροφάνους Σμύρνης· τὰ ἑνδεκά ἑωθινὰ τροπάρια τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ σοφοῦ, τὰ δὲ ἑνδεκά ἐξαποστειλάρια Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στιχηρῶν, τῶν τροπαρίων καὶ τῶν εἰρμῶν, τῶν συνιστώντων τὴν Ἑλληνηκὴν Ὀκτωήχον, εἰς μὲν τὸν ἱερὸν Δαμασκηνὸν ἀνήκουσι μόνον αἱ τῶν κυριακῶν ἀκολουθίαι καὶ αὗται οὐχὶ πλήρεις, τὰ δὲ ἀνατολικά στιχηρά, τὰ ἑωθινὰ τροπάρια, τὰ ἐξαποστειλάρια καὶ οἱ τριαδικοὶ κανόνες ἀνήκουσιν εἰς ἄλλους ὑμνογράφους. Ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς χειρογράφοις τῆς ἐν Βιέννῃ βιβλιοθήκης αὗται αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Ὀκτωήχου ἀρκούντως ἀποδεικνύουσι πολλάκις καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Ἐν χειρογράφῳ (κώδ. 309), γεγραμμένῳ ἐν ἔτει 1319, ἡ ἐπιγραφή καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς Ὀκτωήχου εἶναι τοιαύτη. «Τροπολόγιον, ἦτοι Ὀκτωήχος περιέχουσα τὰ τε στιχηροκαθίσματα τῶν ὀκτῶ ἡμῶν, τοὺς μακαρισμούς, τὰ ἑωθινὰ καὶ τὴν λοιπὴν πᾶσαν ἀκολουθίαν συνήθως φαλλομένην. Στιχηρά ἀναστάσιμα εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα, ἤχος α'· «Τὰς ἐσπερινὰς ἡμῶν εὐχάς». Ἐν δὲ χειρογράφῳ (κώδ. 307), γεγραμμένῳ ἐν ἔτει 1391, ἐν ἀρχῇ φέρονται μόνον τὰ ἀκόλουθα. «Ὀκτωήχος· τῷ σαββάτῳ ἐσπέρας εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα, στιχηρά ἀναστάσιμα, κτλ.». Ἐν ἑτέρῳ δὲ χειρογράφῳ κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Λαμβεσίου οὐχὶ πολὺ ἀρχαίῳ (κώδ. 308), ἐν ἀρχῇ εἰπὶν ἐπιγεγραμμένα ταῦτα. «Ἀρχὴ τὴν Θεῷ ἁγίῳ τῆς Ὀκτωήχου σὺν τοῖς κεκραγαρίοις καὶ τοῖς ἑωθινοῖς αὐτοῦ· τῷ σαββάτῳ ἐσπέρας εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα, στιχηρά ἀναστάσιμα ἤχος α'». Ἀρχεται δὲ δεξιὸς χορδός, Κύριε ἐκέκραξα, στιχηρά ἀναστάσιμα κτλ.¹ Καθ' ὅλα ταῦτα τὰ χειρόγραφα, καίτοι οὐχὶ διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων, ἐκφράζουσιν ὁμῶς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ περιεχόμενον τῆς Ὀκτωήχου, καὶ διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ εἰπωμεν καὶ περὶ τῶν ὁδῶν τῆς Ὀκτωήχου, αἵτινες ἰδίᾳ ἀνήκουσιν εἰς τὸν ἱερὸν Δαμασκηνόν, αὐ-

τὸ τοῦτο, ὅπερ ἐλέγχθη καὶ πρότερον· ὅθεν δικαίως καὶ ὁ Λαμβεσίος συμπεραίνει περὶ τοῦ περιεχομένου τῶν προειρημένων χειρογράφων, ὅτι ταῦτα περιέχουσι τὴν Ὀκτωήχον, ἥς τὸ μέγιστον μέρος ἀνήκει εἰς τὸν ἱερὸν Δαμασκηνόν. Ἡ παρὰ τοῖς Σλάβοις καλουμένη Ὀκτωήχος παρ' ἡμῶν καλεῖται Παρακλητικὴ, ἥτις φέρει τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν, «Παρακλητικὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ περιέχουσα τὴν πρέπουσαν αὐτῇ ἀκολουθίαν», εἰς πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ὁλῆς ἐβδομάδος συντεταγμένην κατὰ τοὺς ὀκτῶ ἤχους οὐχὶ ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ Δαμασκηνοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου καὶ ἄλλων. Οὕτως ἐν τινι σλαβωνικῇ Ὀκτωήχῳ, ἐκδοθείσῃ τῷ 1603, ἀπαντᾷ ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή. «Ποίημα ἐν μέρει τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (730 μ. Χ.), τοῦ μακαρίου Θεοφάνους μητροπολίτου Νικαίας (861), Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου καὶ Μητροφάνους πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (ἐσφαλμ. μητροπολίτου Σμύρνης), συνιστάμενον ἐκ τροπαρίων κανόνων κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰρμῶν τοῦ Ἰωάννου καὶ ἀποτελέσαν μετὰ παρέλευσιν ἀπ' αὐτοῦ (τοῦ Δαμασκηνοῦ) ἑκατὸν καὶ τριάκοντα ἑτῶν μίαν βίβλον ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαήλ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Θεοδώρας». Ἡ Ὀκτωήχος μετεφράσθη σλαβωνιστὶ ὑπὸ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου τῶν κηρυξάντων τοῖς Σλάβοις τὸν χριστιανισμόν καὶ κατὰ πρῶτον ἐξεδόθη ἐν μεταφράσει σλαβωνικῇ τῷ 1491, ὑπὸ Θεοδούλου¹. ἀπομένως, πρὶν ἢ διὰ τοῦ τύπου ἐκδοθῇ ἡ ἐλληνικὴ Παρακλητικὴ, ἥς ἡ πρώτη ἐκδοσις ἐγένετο ἐν Βενετίᾳ τῷ 1523. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω.

Τί δὲ σημαίνουσι τὰ τροπάρια καὶ οἱ εἰρμοὶ, ἐξ ὧν ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς συνεκρότησε τοὺς κανόνες τῆς ἑαυτοῦ Ὀκτωήχου; Τί σημαίνει αὐτὸς ὁ κανὼν; Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Δαμασκηνοῦ συντεθέντων εἰς τὰς κυριακὰς κανόνων οὕτως ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐρωτήσεις. Κανὼν λέγεται, ὅτι ὠρισμένον καὶ τετυπωμένον ἔχει τὸ ἕμμετρον ἐννέα ᾠδαῖς συντελούμενον. Ὡς δὲ οὐδεὶς ὄργανον γινώσκον, ἀλλὰ διὰ ζώτης φωνῆς ἐναρμονίου ἀδομένη τῷ Θεῷ. Ὑμνος γὰρ ἐστὶ χαριστήριος καὶ αἶνετις τῷ Θεῷ. Ἐννέα δὲ εἰσιν αἱ ᾠδαί, ὅτι τῆς ἐν οὐρανοῖς ἱεραρχίας καὶ ὑμνωδίας εἰκόνες εἰσὶ. Καὶ ἄλλως δὲ εἰπὶν ἐννέα ᾠδαί· διὰ τὸ εἰς τύπον εἶναι τῆς ἁγίας Τριάδος συμβολικῶς καὶ εἰς τιμὴν αὐτῆς ὁρισθῆναι παρὰ τῶν Πατέρων ἀνέκαθεν. Τριτάκις γὰρ τὰ τρία εἰπὼν, τὸν ἑννακτὸν ἂν συνάξαις ἀριθμόν. Ὡς γὰρ

¹) Βιβλ. Lambesii comm. bibl vindos libr. 5 p. 574—575.

¹) Βιβλ. Ἀγγελιαφόρος τῆς Εὐρώπης Ῥωσιστὶ 1819. ἀριθ. 14, 18.

τριττῆς ἔχοντα τριάδα τοῦτον τὸν ἀριθμὸν καὶ δι' αὐτῆς συνιστάμενον εἰς τὸν ὕμνον τῆς ἁγίας Τριάδος τοῦτον ἀπέταξαν. Τί δὲ σημαίνει εἰρμός; «Εἰρμός λέγεται ὡς ἀκολουθίαν τινὰ μέλους καὶ ἁρμονίας διδοῦς τοῖς μετ' αὐτὸν τροπαρίοις· πρὸς γὰρ τὸ τῶν εἰρμῶν μέλος κάκεῖνα ῥυθμίζονται καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀναφερόμενα ἁρμόζονται τε καὶ ψάλλονται καὶ τῇ ἁρμονίᾳ τοῦ μελωδήματος ἐκεῖνου ἀκολουθοῦσιν». Ἐν τῷ ἱεροσολυμητικῷ Τυπικῷ ὁρίζεται σαφέστερον. «Εἰρμός ἐστὶ τὸ πρῶτον ἐν τῇ ψῳδῇ τροπάριον, καθ' ὃ τὰ λοιπὰ ἁρμόζονται πρὸς τε τὰς συλλαβὰς καὶ τὰς γραμμάς, ὅπως οὕτως ἢ δυνατὸν, ἵνα ψάλλωνται ἑμμελῶς». Τί δὲ λέγεται τροπάριον; «Τροπάριον λέγεται τὰ ὡς πρὸς τοὺς εἰρμούς· τρεπόμενα καὶ τὴν ἀναφορὰν τοῦ μέλους πρὸς ἐκεῖνα ποιοῦμενα· ἢ καὶ ὡς τρέπονται τὴν φωνὴν τῶν ἀδόντων πρὸς τὸ μέλος καὶ τὸν ῥυθμὸν τῶν ψῳδῶν. Εἰ μὴ γὰρ πρὸς ἐκεῖνου ὃ τῶν αὐτὰ ψαλλόντων φθάγος εὐθύνοιτο, οὐκ εὐρυθμον ἔσται τὸ μέλος, οὐδὲ ἐναρμόνιον, οὐδὲ μέλος ἂν λέγοιτο, ἀλλ' ἀπηχὲς καὶ ἀνάρμωστον καὶ ἄρρυθμον φώνημα¹...»

Περὶ δὲ τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ συστήματος τῶν μουσικῶν φωνῶν τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ σημειοῦμεν τὰ ἀκόλουθα. Πρὸς τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν ὑπῆρχον τρεῖς κύριοι τόνοι, ἢ τρία γένη τόνων, τὸ διατονικὸν, τὸ χρωματικὸν καὶ τὸ ἐναρμόνιον. Τὸ διατονικὸν γένος τῶν τόνων συνίστατο ἐκ τόνων τοιούτων, ὅστινες ἀπὸ τοῦ ἐνδὲς ἄκρου τοῦ τετραχόρδου μέχρι τοῦ ἄλλου προσανέβαινον δι' ἴσου διαστήματος καὶ ἐξ ὧν δύο μὲν τόνοι ἦσαν πλήρεις, εἰς δὲ ἡμίτονον. Τοιαύτη δὲ ὑπῆρχεν ἡ πρόδος τῶν τόνων δι' ὅλου τοῦ ὀκτατόνου, τουτέστιν ἀπλοῦν καὶ φυσικὸν διάτονον. Ἐν δὲ τῷ χρωματικῷ γένει τὴν σειρὰν τῶν τόνων διέτρεχεν ἡ φωνὴ διὰ δύο ἡμιτόνων, ἔπειτα δὲ δι' ἐλαχίστου τρίτου. Τέλος εἰς τὸ ἐναρμόνιον γένος οἱ μετατοί τόνοι προσέβαινον διὰ δύο τετάρτων καὶ ἐνὸς τρίτου. Τὰ τρία ταῦτα γένη τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς ὁ Ἀριστείδης² χαρακτηρίζει ὡς πρὸς τὸ ἦθος οὕτω. Τὸ μὲν διατονικὸν γένος ἐστὶ σεμνὸν καὶ μεγαλοπρεπές, τὸ χρωματικὸν τερπνὸν καὶ βακχικόν, τὸ δὲ ἐναρμόνιον χαῦνον καὶ παθητικόν³.

Κατὰ τὰ τρία ταῦτα τῆς μουσικῆς γένη διεισφύθη ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐλληνικῶν λαῶν καὶ διάφορον μουσικὸν μέλος, συνᾶδον πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦτοῦ ἢ ἐκεῖνου τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Τὰ μέλη δὲ, ἦτοι αἱ μελωδίαί, ἐξ ὀνόματος τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, εἰς δι' ἐπεκράτησαν, ὀνομάσθησαν μέλος Δωρίον, Ἰώνιον, Φρύγιον καὶ Λιόλιον. Τὰ κατὰ τὸ γένος τῆς ἐναρμονίου μουσικῆς διαμορφούμενα μέλη διεκρίνοντο διὰ τῆς προθέσεως ὑπὲρ, ὅσον ὑπερδωρίον, ὑπερφρύγιον, διότι ἐν αὐτοῖς οἱ τόνοι ἀνέβαινον κατὰ δίεσιν (ἦτοι καθ' ἡμίτονον) ἀπέναντι τοῦ πρέποντος. Τὰ δὲ χρωματικὰ διεκρίνοντο διὰ τῆς προθέσεως ὑπὸ, ἐπειδὴ ἐν αὐτοῖς οἱ τόνοι κατέβαινον καθ' ὕφετιν (=bemol), τουτέστιν αἱ χορδαὶ τῆς λίρας ἦσαν κεχαλαρωμέναι καθ' ἡμίτονον κατωτέρω τοῦ πρέποντος.

Ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς ἐκ τῶν τριῶν τόνων ἢ γενῶν τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς προείλετο καὶ παρέλαβε μόνον τὰ δύο γένη, τὸ διατονικὸν καὶ τὸ χρωματικόν· ἐκ διαφόρων δὲ εἰδῶν μελωδίας, ἅς ἀριθμοῦσιν ἕως δέκα πέντε καὶ πλείονας, ἐξελέξατο μόνον ὀκτώ⁴, ἦτοι τὸ Δωρίον μέλος, τὸ Λυδίον, τὸ Ἰώνιον (Μιξολύδιον) καὶ τὸ Φρύγιον μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτῶν, ἦτοι τῶν κατωτέρω τόνων, οἳ εἰσιν, ὡς ἐλέχθη, τὸ ὑποδωρίον κτλ. Καὶ τὰ μὲν μέλη τοῦ λατινικοῦ γένους ὀνομάσθησαν ἦχοι ὀρθοί, τὰ δὲ τοῦ χρωματικοῦ ἦχοι πλάγιοι⁵. Ὁλος θεοῦ καὶ οὐρανοῦ πνεύματος ἐμφορούμενος ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς ἐξελέξατο ἐκ τῶν πολυαριθμῶν ἐλληνικῶν μελωδιῶν κατ' ἐξουσίαν τοιαύτας, αἵτινες ἦσαν ἐπιτήδαιοι νὰ ἐκφράζωσι τὰ ἐμπρέποντα χριστιανοῖς θρησκευτικὰ αἰσθήματα, καὶ ἐγκατέλειπεν ἐκεῖνας, αἵτινες ἡρό-

¹) Κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιαστικῶν μουσικῶν ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων (οἷον τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ, τοῦ Χρυσάνθου κτλ.) οἱ ὀκτὼ ἐκκλησιαστικοὶ ἡμῶν ἦχοι ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἀρχαίας τῶν Ἑλλήνων μουσικῆς, διὰ τοῦτο καὶ ἀντιστοιχοῦν ἀκριβῶς πρὸς τὰ ὅμοια εἶδη ἢ τοὺς τρόπους αὐτῆς. Καὶ ὁ μὲν α' ἦχος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν Δωρίον, ὁ β' πρὸς τὸν Λυδίον, ὁ γ' πρὸς τὸν Φρύγιον, ὁ δ' πρὸς τὸν Μιξολύδιον, ὁ ε' ἢ πλάγιος τοῦ α' πρὸς τὸν ὑποδωρίον, ὁ ζ' ἢ ὁ πλάγ. τοῦ β' πρὸς τὸν ὑπολύδιον, ὁ ζ' ἢ ὁ πλάγ. τοῦ γ' ἢ ἄλλως ὁ βαρὺς πρὸς τὸν ὑποφρύγιον καὶ τέλος ὁ η' ἢ ὁ πλάγ. τοῦ δ' πρὸς τὸν ὑπομιξολύδιον. Βλ. πλείονα περὶ τούτων Χρυσάνθου Θεωρ. τὸ Μέγα καὶ Λεξ. τῆς Ἑλλ. Ἐκκλ. Μουσικῆς ὑπὸ Κυριακοῦ Φιλοξένου. Προλεγ. σελ. ι'—ιγ'. Σ.Μ.

²) Βλ. παρὰ Δουκαγκ. φυλλ. ἐκ συγγρ. Ἑλλην. περὶ Ἐκκλ. Μουσικ. λεξ. πλάγιος μέσος.

¹) Ζωναρ. παρὰ Γοάρου Εὐχολογίῳ σελ. 551—552 ἐν ταῖς σημειώσεσιν.

²) Ἀριστείδ. περὶ μουσικῆς γ' κεφ. 11.

³) Περὶ τῶν τριῶν τῆς μουσικῆς γενῶν Ἀριστείδης ὁ Κυντιλιανὸς ταῦτα λέγει. "Γῆς ἁρμονίας ἐκάστης φυλάττειν τὸ ἴδιον· τῆς Φρυγίου τὸ ἐνθεον, τῆς Λυδίου τὸ βακχικόν, τῆς Δωρίου τὸ σεμνόν."

ναντο νὰ διεγείρῳσιν αἰσθήματα μηδαμῶς εἰς τὴν χριστιανικὴν σεμνοπρέπειαν ἐμπρέποντα, οἷά ἐστιν ἡ ἐναρμόνιος μελωδία¹. Δικαίως ἄρα ὁ θεὸς μελωδὸς περιωρίσθη εἰς τοὺς ὀκτὼ ἤχους, φοβούμενος μήπως οἱ προσευχόμενοι παρὰσφύρωνται ὑπὸ τῆς ποικιλίας καὶ τῆς συχνῆς τοῦ μέλους μεταβολῆς καὶ φροντίζων, ἵνα ὁ ὠρισμένος τῶν μελωδιῶν ἀριθμὸς, κατέχων τὴν προσοχὴν εἰς τὰ ἄξια καὶ ἐνταυτῷ εὐκατάληπτα δι' ἑκάστον μέλη, διεγείρῃ ὠρισμένα καὶ ἄξια αἰσθήματα. Ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ ῥυθμὸς ἐν τῷ ᾄσματι ἡρμόζετο οὕτω πρὸς τὸν ῥυθμὸν τοῦ στίχου ἥτοι τῶν συλλαβῶν, ὥστε ἡ μακρὰ συλλαβὴ ἐξετείνετο διπλασίως τῆς βραχείας. Οὕτως ἔφαλλον οἱ Ἰουδαῖοι, τροποποιῶντες τὴν φωνὴν κατὰ τοὺς τόνους τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου. Οὕτως ἔφαλλον οἱ ἄρχαῖοι Ἕλληνες οὕτως ἐγράφη καὶ ἡ Ὀκτώηχος τοῦ θείου Λαμασκηνοῦ.

Οἱ ἄρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἐγίνωσκον τὴν τριφωνίαν καὶ τὴν τετραφωνίαν. Παρ' αὐτοῖς ὁ χορὸς συνιστάμενος ἐνίοτε ἐξ ἑκατοντάδος καὶ πλειόνων μουσικῶν ἔφαλλον ἐν μιᾷ φωνῇ ἄνευ τῆς προσθήκης τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων τόνων². Τοῦτο βλέπομεν καὶ ἐν τῇ Ὀκτώηχῃ τοῦ ἱεροῦ Λαμασκηνοῦ, τουτέστιν ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ ὀκτὼ μελωδίαὶ ἄνευ ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων τόνων.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν ὑμνωδίαν, ἣν ἐτροποποίησε διὰ τῆς ἑαυτοῦ Ὀκτώηχου ὁ θεὸς Λαμασκηνὸς, περὶ ταύτης δὲν ἔχομεν ἀνάγκην λόγων πολλῶν πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι σὺδαμοῦ ἐν ταῖς ἀρχαῖαις Ἐκκλησίαις ἐτελεῖτο δι' ὀργάνων³ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὑμνωδία. Ἡ ἀρχαία τῆς

χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ὑμνωδία ἦτο πανταχοῦ φωνητικὴ, καὶ ὡς δυνάμεθα πιθανώτερον νὰ εἰπάσωμεν προτήγγιζεν εἰς τὴν φωνητικὴν μουσικὴν τῶν Ἰουδαίων. Εἶναι γνωστὸν ὡσαύτως ὅτι ἡ ἀρχέγονος θεία τοῦ χριστιανισμοῦ λατρεία ἦτο κατ' ἀρχὰς συνηνωμένη μετὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς καὶ ἐφεξῆς προσέλαβεν εἰς τὸ σύστημα αὐτῆς καὶ τινὰ στοιχεῖα ἐκ ταύτης τῆς τελευταίας. Οἱ ἐπιστρέφοντες ὁμῶς ἐξ Ἰουδαίων πιστοὶ ἦσαν παντὸς εἰδωλολατρικοῦ ἀπεξενωμένοι. Ἡ βαθεῖα ἀρχαιότης, τὸ φυσικὸν καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς ἀπλότης τῆς Ἰουδαϊκῆς ὑμνωδίας, καθάπερ ἐκφράζεται Κλήμη· ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὥφειλον νὰ δικαιώσωσι τὴν ἐκλογὴν ταύτης διὰ τὴν χριστιανικὴν εὐσέβειαν. Κατὰ δὲ τὴν παρατήρησιν τοῦ ἰδίου Κλήμεντος ἡ Ἰουδαϊκὴ ὑμνωδία εἶχε μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μουσικὴν τοῦ Δωρίου μέλους, ὅπερ διεκρίνετο τῶν λοιπῶν γενῶν τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἰδίᾳ μάλιστα κατὰ τὴν ἀπλότητα, τὸ σεμνὸν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν⁴. Γνωστὸν ὡσαύτως, ὅτι τὸ Δώ-

Χρυσόστομον, λέγουσιν, ὅτι τὰ ὄργανα ἐπετράπησαν τοῖς Ἰουδαίοις, ἵνα ἀπομακρύνωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν θορυβωδῶν τῶν ἐθνικῶν ἑορτῶν. *Præ. Dissert. de s. hymn. usu. 1765. §. 29.* Κατὰ δὲ τὸν 9' αἰῶνα ὁ Ἀμμαλάριος βιβλ. γ' περὶ Ἐκκλ. καθηκ. ἔγραψεν, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ οἱ ψάλλται ἔφαλλον οὐχὲν κυμβάλοις ἢ ἐν λύρᾳ, οὐχὲν ἐν κιθάρᾳ, οὐδὲ ἐν ἄλλοις οἰοισθήποτε ὀργάνοις μουσικοῖς, ἀλλ' ἀνύμνουν τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι. Καὶ ὁ κατὰ τὸν 16' μάλιστα αἰῶνα ἀκμάσας Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης λέγει (*Summ. Theol. quest. 95, art. 2*). “Ἡ ἡμετέρα (ἡ δυτικὴ δὴλονότι) Ἐκκλησία δὲν παραδέχεται ὄργανα μουσικὰ, οἷά εἰσιν ἡ κιθάρᾳ καὶ τὸ ψαλτήριον, ἵνα μὴ φανῇ Ἰουδαϊζουσα. Προσέτι δὲ, διότι τὰ ὄργανα ταῦτα μᾶλλον χαυνοῦσιν τὴν καρδίαν ἢ διεγείρουσιν αὐτὴν πρὸς τὴν ἀρετὴν. Ἐν τῇ II Διαθήκῃ ἦσαν ταῦτα ἐν χρήσει, διότι τότε τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος ἦτο ἀμόρφωτον καὶ σαρκικόν”. — Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος περὶ τὸ 750 ἀπέστειλεν ὡς δῶρον ὄργανον μουσικὸν εἰς τὸν Πιπῖνον βασιλέα τῶν Φράγκων, ἀλλ' ἄγνωστον πρὸς τίνα σκοπὸν ἴσως, ἵνα χρησιμεύσῃ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς θείας λατρείας. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Λουγδούνου, τῆς πρώτης ἐπίσκοποι ἐχρημάτισαν ὁ Προβεινδὸς, ὁ Εἰρηναῖος κλπ. μαθηταὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς, δὲν παραδέχοντο τὴν ῥωμαϊκὴν μουσικὴν μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων. *Morezohl. Liturgia sacra s. 89.*

¹) Κλήμ. Ἀλεξ. *Στρομ. ζ'*, κεφάλ. 6', §. 88. “Τῆς μουσικῆς παράδειγμα ψάλλον ὁμοῦ καὶ προσφητεύον ἐκκείσθω Δαβὶδ ὑμῶν τὸν Θεὸν ἐμμελῶς. Προστίκει δὲ εὖ μάλα τὸ ἐναρμόνιον γένος τῇ ὁριστῇ

¹) Forkels *geschichte d. th. 1 f. 230—250. 346.* ²) βλ. *Θεωρ. Μουσικῆς* σελ. 330—332. ³) Ὁ συγγραφεὺς τῶν *questionum ad Orthodoxos*, ἐν ᾧ τινες ἀναγνωρίζουσι τὸν ἅγιον μάρτυρα Ἰουστίνον, λέγει. “Τὸ ᾄδειν δι' ἀψύχων ὀργάνων καὶ συρίγγων ἐμπρέπει παισὶν, εἰς ἐννοιαν μηκέτι ἐλθοῦσιν (ἤτουν Ἰουδαίοις). Διὰ τοῦτο οὐκ ἐπιτρέπεται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἡ δι' ὀργάνων χρῆσις τῆς ὑμνωδίας, ὡς καὶ πᾶν τοῖς ἀτελεῖσι τὸν νοῦν ἁρμόδιον, ἀλλ' ᾄδειν προσήκει ἀπλῶς”. *πρβ. Ἀρνόβ. 1. viii. κατ' ἐθνικῶν.* Ὁ δὲ ἱερὸς Χρυσόστομος ἔγραψεν. “Ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε τοῖς Ἰουδαίοις τὴν τῶν ὀργάνων χρῆσιν, ἕνεκα ῥαθυμίας καὶ τῆς ἀμορφώτου αὐτῶν αἰσθήσεως. Ἐβούλετο δὲ διὰ τούτου ὑποβοηθῆσαι τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν καὶ ἀφελκύσαι αὐτοὺς τῶν εἰδώλων· ἀλλὰ γε νῦν ἀντὶ δι' ὀργάνων ηὐδόκησε δοξολογεῖσθαι διὰ τοῦ σώματος” (ἥτοι δι' ἀνθρωπίνης φωνῆς). *Ὁμιλ. εἰς ψαλμ. 144. 149.* Ὁμ. δ' εἰς Ἀντισχ. Ἰσίδωρος δὲ ὁ Πηλουσιώτης καὶ Θεόδωρος (ἐν ψαλμ. 49), συνωδᾷ πρὸς τὸν θεόν

ριον μέλος ὑπῆρχε πρὸ πάντων ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἑλλησι χάριν τῶν διακριτικῶν πλεονεκτημάτων αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ νῦν εἰς τοῦτο προσθέσωμεν καὶ τὴν παρατήρησιν, ὅτι οἱ προσερχόμενοι ἐκ τοῦ ἔθνισμοῦ εἰς τὸν χριστιανισμόν ἠδύναντο νὰ τηρήσωσι γνωστὰ ἤδη αὐτοῖς μέλη, ἐν αὐτοῖς δ' ἐξαιρέτως ἐκεῖνο, ὅπερ ἕνεκα τῶν ἰδίων πλεονεκτημάτων εὐρίσκετο ἐγγὺς εἰς τὸ πνεῦμα τῶν χριστιανικῶν ἐννοιῶν καὶ αἰσθημάτων, τουτέστι τὸ Λώριον, δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τὸ ἀκόλουθον συμπέρασμα περὶ τῆς ἀρχαίας τῶν χριστιανῶν ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας· ὅτι δηλαδὴ αὕτη κατὰ τὸν θεμελιώδη αὐτῆς χαρακτῆρα πανταχοῦ ὑπῆρχεν ὁμοιομόρφος. Ἐν τούτοις τοῦτο λέγοντες, οὐδαμῶς δυσχυρίζομεθα ὅτι πανταχοῦ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐφαλλον ὁμοιομόρφως. Λέγομεν μόνον, ὅτι ἡ ἀρχαία χριστιανικὴ ὑμνωδία κατὰ τὸν θεμελιώδη αὐτῆς χαρακτῆρα, κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ταπεινόφρονος εὐλαθείας καὶ τῆς εὐλαβοῦς ἀγαλλιάσεως καὶ χαρᾶς, πανταχοῦ διετελεῖ οὕσα ἡ αὕτη καὶ ἀπαράλλακτος.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησιαστικῇ ὑμνωδίᾳ τὰ ἐν τῇ χρήσει τῆς κοινῆς θείας λατρείας ᾠσματα ἐκρατοῦντο ἐν τῇ μνήμῃ καὶ ἀπὸ μνήμης ἐφάλλοντο ἄλλα, προσόμοια ὄντα κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐννοίας. Ἐκ τούτου προῆλθεν ἡ τε ὀνομασία καὶ ἡ χρῆσις τῶν εἰρμῶν καὶ τῶν τροπαρίων, τῶν ἰδιομέλων ᾠμάτων καὶ τῶν προσομοίων στιχηρῶν. Τὰ πρῶτα συνίσταν τὸ πρότυπον διὰ τὰ τελευταῖα ἔν τε τῇ ὑμνωδίᾳ καὶ τῷ συστήματι. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ψάλλειν ἐνέπρεπεν ἰδίᾳ ἐν τῷ καιρῷ, καθ' ὃν ἐν ταῖς κοιναῖς ἐκκλησιαστικαῖς συνάξεσιν οἱ χριστιανοὶ συνέψαλλον πάντες, ὅσοι παρῆσαν ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς θείας λατρείας. Προφανῶς ὁ τρόπος οὗτος ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς ἀπλότητος. Ἡ ἀπλὴ αὕτη ἐκκλησιαστικὴ ὑμνωδία διετερεῖτο ἐπὶ μακρὸν παρὰ τοῖς ἀναχωρηταῖς, οἵτινες διετέλουν ἀείποτε τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ἱερᾶς ἀρχαιότητος ζηλωταί. Τοῦτο γίνεται καταφανές ἐξ ὧν ἱστοροῦσι περὶ τῆς τῶν ἀναχωρητῶν ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας ὁ Θεοδώρητος¹, ὁ Κασσιανὸς² καὶ ὁ Παλλάδιος³. Τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τινος διαλόγου τοῦ ἀββᾶ Παμβῶ μετὰ τῶν μετ' αὐτοῦ συνασκειμένων μαθητῶν ἐπὶ τοῦ ὅρους τῆς Νιτρίας. « Ἀββᾶ, εἶπεν ὁ

μαθητῆς, ἡμεῖς ἐν ἀδρανείᾳ διάγομεν τὰς ἡμέρας ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ, μήτε ὠδὸς, μήτε τροπάρια ᾄδοντες. Ὅτε ἀπῆλθον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἶδον αὐτόθι τὸν τύπον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας καὶ ἐλυπήθην ἐγκαρδίως, ὅτι ἡμεῖς στερούμεθα τῆς ταιαύτης ὑμνωδίας. Ὁ ἀββᾶς ἀπεκρίνατο αὐτῷ. « Ἀλλοίμονον, τέκνον μου! Ἐλεύσονται ἡμέραι, καθ' ἃς οἱ μοναχοὶ ἐγκαταλείψουσι τὴν στερεὰν τροφὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκζητήσουσι φωνὰς καὶ ὑμνωδίας. Ὅσάκις ἡμεῖς περιστάμεθα ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ὁφείλομεν ἵστασθαι μετὰ κατανύξεως βαθείας, καὶ οὐχὶ μετ' ἀλαζονείας. Οἱ μοναχοὶ δὲν ἐξῆλθον εἰς τὴν ἐρημον διὰ νὰ ᾄδωσιν ᾠσματα μελωδικά, νὰ βυθίζωσιν ἤχους καὶ φωνὰς, νὰ σείωσι τὰς χεῖρας καὶ νὰ κροτῶσι τοὺς πόδας¹. Διὰ τῶν τελευταίων τούτων λόγων ὁ ἀββᾶς δείκνυσι σαφῶς τὰ διάφορα σωματικὰ κινήματα τῆς ὀργανικῆς ὑμνωδίας², ἃτινα φαίνεται ἤρξαντο νὰ εἰσάγωνται κατὰ τόπους καὶ εἰς τὴν φωνητικὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ ὑμνωδίαν. Ὁ ὅσιος ἀββᾶς ἀναμφιβόλως εἶχεν ὑπ' ὄψιν κυρίως τοὺς Μελετιανούς, οἵτινες καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου (τελευτήσαντος τῷ 370, τοῦ δὲ ὁσίου Παμβῶ τῷ 390) ἐν ταῖς συνάξεσιν αὐτῶν μετεχειρίζοντο ὑμνωδίαν θορυβώδη καὶ λίαν ἐπιτετηδευμένην, ἐφ' ᾧ καὶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐξηλέγχθησαν. Ἐπὶ τοῦ μακαρίου Αὐγουστίνου, ὀλίγον βραδύτερον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἀνεφάνησαν ἐν τῇ Ἀφρικῇ οἱ Δονατισταί, οἵτινες ἐποίουν ἔτι πλείονας ἀταξίας διὰ τῶν θορυβωδῶν ᾠμάτων αὐτῶν, διὸ πικρῶς ἐμμέμφθη αὐτοὺς ὁ τῆς Ἰππῶνος ἱεράρχης (ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος). Ὁ ὅσιος Παμβῶ ἐξακολουθῶν περαιτέρω λέγει, ὅτι μέλλουσιν ἀφανῆναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἄνδρες, οἵτινες θέλουσι

¹) Γερωντ. ἦτοι πατερικόν. Gerbert. de cantu sacro. t. 2. ²) Χειρονομεῖν, χειροσεῖειν, σείειν χεῖρας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν ἐσήμαινε διάφορα κινήματα τῆς δεξιᾶς χειρὸς, διὰ τῆς συστολῆς τῶν δακτύλων, διὰ τῆς ἀνυψώσεως καὶ καταβιβάσεως αὐτῆς διηύθυνε τὸ μέλος ὁ πρῶτος ἐν τοῖς ᾄδουσιν. Ὁ πρῶτος οὗτος ἐν τῇ ὀργανικῇ μουσικῇ ἵστατο ἐπὶ τόπου ὑψηλοτέρου, ἔχων ἐν ὄψει ἅπασαν τὴν ὀρχήστραν· διὰ τοῦτο καὶ ἐκαλεῖτο μεσόχορος, κορυφαῖος. Αὐτὸς εἶδεν τὸν χρόνον καὶ τὸν ῥυθμὸν ἐνίοτε διὰ τῶν χειρῶν, ἐνίοτε δὲ διὰ τῶν ποδῶν καὶ ἄλλοτε δι' ὀργάνου· διὰ τοῦτο καὶ ἐκαλεῖτο ποδοψόφος, χειρονόμος κτλ. Ἐκράτει δὲ καὶ σιδηρᾷ κρόταλα (κρουπέζια, κρούπαλα, κρούπεδα, *pedicula, scabellula*), ἵνα ἰσχυρώτερον κτυπῶσι τὸν χρόνον καὶ ῥυθμὸν τοῦ μέλους.

ἁρμονίᾳ καὶ τῇ φρυγιστῇ τὸ διάτονον, ὡς φησιν Ἀριστοξένος· ἡ τοίνυν ἁρμονία τοῦ βαρβάρου ψαλτηρίου τὸ σεμνὸν ἐμφαίνουσα τοῦ μέλους ἀρχαιοτάτη τυγχάνει.

¹) Ἐκκλ. Ἰστ. κεφ. ιζ'. ²) Instit. 2, 5. ³) Λαυσαϊκὸν §. 7.

διαφθείρει τὰς ἁγίας Γραφὰς διὰ τῶν σοφιστικῶν αὐτῶν φρονημάτων καὶ συγγράφουσι βιβλία κατὰ τὰ θελήματα αὐτῶν. Ἐν τούτοις ὁ ὁσιος προβλέπει πως τὴν διαφθορὰν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας καὶ ὑμνωδίας, ἣν ἐπεισάξουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πρὸ πάντων οἱ αἵρετικοί. Τὴν γνησίαν τοῦ ὁσίου Παμβῶ περὶ ὑμνωδίας ἔννοιαν διεσαρῆνισεν ἕτερος πατήρ, ὁ ἅγιος Νεῦλος, κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα. «Τὸ ἄδειν ὁμοφώνως, λέγει, καὶ αἰνεῖν Κύριον τὸν Θεόν ἐστιν ἔργον καλὸν καὶ λίαν ἐμπρέπον, ἔξω ὁμῶς τοῦ μέτρου ἀνακράζειν ἐν καιρῷ τῆς εὐχῆς εἶναι ἀνάρμοστον τῷ μοναχῷ, οἱ δὲ συττήσαντες τὴν τάξιν τῶν προσευχῶν λίαν ἀπρεπὲς τοῦτο ἐθεώρησαν. Αἱ ὥραι καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἄσμα-τα, λέγει ὁ ἅγιος Βαρτανούφιος, ἀκμάτας ἐν τῷ 5' αἰῶνι, συνέστησαν διὰ τῆς παραδόσεως καὶ κατηρτίσθησαν συνετῶς πρὸς ὁμοπροσύνην τῶν πιστῶν καὶ τῶν διακόντων κοινοβιακὸν βίον. Ἰδίως ὁμῶς οἱ ἀναχωρηταὶ οὔτε ὥρας ἔχουσιν, οὔτε ὑμνωδίαν (τὴν ἐν χρήσει κατὰ τὴν θεϊαν λατρείαν), ἀλλὰ μόνον ἐργόχειρον, διδασκαλίαν καὶ προσευχήν. Τὸ ἐσπέρας ψάλλουσι δώδεκα ψαλμοὺς. Ἐν καιρῷ τῆς προσευχῆς ἀνάγκη νὰ ψάλλωσι μόνον διὰ τοῦ νοῦ καὶ οὐχὶ διὰ τῶν χειλέων. Ὁ Προφήτης λέγει, «Κύριε τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν αἰνέσιν σου» (ψαλμ. Ν', 17. Συναξ. Νίκωνος, λόγ. κη'). Τοιοῦτοτρόπως βλέπομεν, ὅτι οἱ ἐρημίται πατέρες α') οὐδεποσῶς ἐπεδοκίμαζον τὴν θορυβώδη καὶ μὴ φυσικὴν ὑμνωδίαν, ἐνῷ τὴν ἀπλήν καὶ σεμνοπρεπῆ, ἥτις ἐστὶν ἐξωμολογημένης τῷ Θεῷ καρδίας καρπός, ἀναγνωρίζουσι καὶ κρίνουσι μάλιστα ἀναγκάϊαν καὶ διὰ τοὺς ἀναχωρητὰς αὐτοὺς β') οἱ πατέρες διὰ τὴν κοινὴν θεϊαν λατρείαν ἀνεγνώριζον τὴν ὑμνωδίαν ἀναγκάϊαν καὶ χρήσιμον, ἵνα ἀνυψώσῃ εἰς Θεὸν τὴν διάνοιαν καὶ συνενώσῃ νοῦν καὶ καρδίαν πρὸς εὐτακτον λειτουργίαν τῷ Κυρίῳ, ἀνεγνώριζον δηλονότι τὴν τακτικὴν, τὴν σεμνοπρεπῆ καὶ ἐτιδοκιμαζομένην ὑπὸ τοῦ Χριστιανικοῦ πνεύματος ὑμνωδίαν. (Ἐπεταὶ τὸ τέλος).

Ἄγγλος τις λέγει ὅτι ἐσπέραν τινὰ φιλοξενούμενος παρὰ τινι ἱεραποστόλῳ ἐν Κανδάβι μιᾷ τῶν νήσων Φιζί, ὁ κώδων ἐτήμαινεν. Ἐρωτήτας δὲ ἐπληροφορήθη παρὰ τοῦ φίλου του ὅτι ἦτο τὸ σημεῖον τῆς οἰκογενειακῆς προσευχῆς, ἐκ δὲ τῶν 10,000 κατοίκων τῆς νήσου δὲν ἐγίνωσκε μίαν οἰκίαν εἰς ἣν νὰ μὴ γίνηται οἰκογενειακὴ προσευχή. Αἱ νῆσοι Φιζί ἄλλοτε ἦσαν ἐνδιακίτημα ἀνθρωποφάγων.

ΔΙΑΘΗΚΗ

ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ.

Κατόπιν ἐορτῆς δημοσιεύομεν ἀντίγραφον τῆς διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου καὶ ἀοιδίμου ἀρχιεπισκόπου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως. Λέγομεν κατόπιν ἐορτῆς, διότι ἂν ἐλάβανον ἐγκαίρως γνῶσιν τῆς διαθήκης ταύτης οἱ ἄρ' ἐνὸς ἡδὴ ἔτους ἅγιοι μακαρίται, πιστεύομεν ὅτι ἤθελον ρίψει εἰς τὸ πῦρ τὰς ὑποίας συνέταξαν δῆθεν διαθήκας.

Ἴδου τὸ ἀντίγραφον.

X.

ΔΙΑΘΗΚΗ

ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ.

1819 ἀπριλίου 6', ἐν Κωνσταντινουπόλει.

N: K: M:

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὑπερενλογημένον καὶ ὑπερένδοξον.

Ἐρ ἔτει τῷ σωτηρίῳ αὐτῷ (1805) μηνὸς ἀπριλίου ἡμέρᾳ 16 ἐπὶ τῆς θεοφρουρήτου βασιλείας τοῦ πανευσεβεστάτου καὶ φιλοχρίστου αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ Α'.

Εὐγένιος ὁ ποτὲ χρηματίσας ἀρχιεπίσκοπος Σλαβηνίου καὶ Χερσῶνος, ζῶν τε ἔτι καὶ νοῦν καὶ φρένας ὑγιῶς ἔχων, διατίθημι τὴν διαθήκην μου ταύτην, ἰδίᾳ χειρὶ γράφων αὐτὴν καὶ καθυπογράφων, ὅπως ἂν ᾖ ἐπὶ παντὸς δικαστηρίου κυρία τε καὶ ἀπαράτρωτος κατὰ τὰ ἐν αὐτῇ διοριζόμενα, ὡς ἐφεξῆς.

α'. Γὰ παρ' ἐμοὶ σωζόμενα δύο πολύτιμα λιθοκόλλητα ἱερὰ ἐγκόλπια, τὰ τὴν πάνσεπτον εἰκόνα τῆς Θεομήτορος παρασταίνοντα, ὧν τὸ μὲν παρὰ τῆς ἀοιδίμου αὐτοκρατορίσσης Αἰκατερίνης τῆς Β', τὸ δὲ παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου αὐτῆς ἀπογόνου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' πανευσπλάγχχνως μοι ἐπειχορηγήθησαν, προστεθέντος τούτοις καὶ τοῦ ἐγκολπίου σταυροῦ τοῦ ἐκ σμαραγδίνων λιθαρίων κεκοσμημένου, ὃν ὡς δῶρόν ποτε ἔλαβον παρὰ τοῦ πανεκλάμπρου αὐθέντου Μολδοβλαχίας Ἀλεξάνδρου Ἰωαννίδου, τοῦ